

Editoriaal

OVERHEID IN TRANSITIE(S)?

Valérie Pattyn, Jan Van Damme en Filip De Rynck

Transitiedenken is 'hot' in Vlaanderen. In het regeerakkoord van de nieuwe Vlaamse Regering neemt het concept een centrale plaats in. Ook in diverse Vlaamse beleidsnota's wordt de term 'transities' in de mond genomen. Transities worden in de literatuur over duurzaamheid omschreven als fundamentele veranderingen in de structuur, cultuur en werkwijzen van maatschappelijke systemen (bv. het voedselstelsel, het energiesysteem of het mobiliteitstelsel). Dergelijke systeemveranderingen zijn nodig om het hoofd te bieden aan hardnekkige duurzaamheidsproblemen zoals klimaatverandering of energietekort. Maar ook in minder voor de hand liggende beleidsdomeinen zoals gezondheidszorg wordt vandaag gesproken over de nood aan transities. Termen als transitie management en transitie governance geven de pogingen aan, van de overheid en andere actoren, om de samenleving in een duurzame richting te beïnvloeden.

De centrale vraag in dit themanummer is: welke rol speelt de (Vlaamse) overheid, en kan de overheid spelen, in de aansturing van dergelijke systeemveranderingen? Tegelijkertijd stellen we vragen bij een aantal van de kernbegrippen in het debat: wat zijn systemen? Wat zijn systeeminnovaties? Hoe moeten we 'duurzaam' begrijpen in deze context? En wat bedoelen we met transities? We zien immers dat het begrip overal opduikt, in allerlei betekenissen. Naast inzicht bieden in de praktijken van verschillende beleidsdomeinen, willen we ook reflecteren over het gehanteerde begrippenkader.

In een eerste bijdrage staan Jan Van Damme en Valérie Pattyn (Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen - Slagkrachtige Overheid) stil bij de rol van de Vlaamse overheid ten aanzien van grootschalige systeemveranderingen. Ze schetsen in algemene zin de (verschuivende?) rol van de overheid en veranderingen met betrekking tot de door haar gehanteerde beleidsinstrumenten. De auteurs formuleren enkele richtvragen die voorgelegd werden aan onderzoekers betrokken bij verschillende Steunpunten voor beleidsrelevant onderzoek.

In een tweede bijdrage schetsen Erik Paredis en Thomas Block (Steunpunt Transitie voor Duurzame Ontwikkeling) de achtergrond van transities en de transitie benadering in Vlaanderen. Ze kijken kritisch naar de manier waarop Vlaanderen in het kader van zijn duurzame ontwikkelingsbeleid maar ook in het kader van *Vlaanderen in Actie* het begrippenkader heeft ingeschakeld, en wijzen onder meer op de problematische afwezigheid van het politieke in een te technocratische invulling van systeemverandering en transitie management.

In de daaropvolgende bijdragen gaan onderzoekers betrokken bij verschillende Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek van de Vlaamse overheid in op de verschillende richtvragen geformuleerd door Van Damme en Pattyn. De bijdragen van Sien Winters (Steunpunt Wonen), Inge Vermeesch en Ann Crabbé (Steunpunt Duurzaam Materialenbeheer), Thomas Vanoutrive (Steunpunt Goederen- en Personenvervoer) en Ilse Loots *et al.* (Steunpunt Milieu en Gezondheid) gaan in op de (veranderende?) rol van de overheid in hun sector. Vragen die onder meer aan bod komen, zijn: welke hardnekkige langetermijnproblemen staan centraal in het betrokken beleidsdomein? Kunnen die problemen geadresseerd worden aan een bepaald systeem? Treedt de Vlaamse overheid vandaag meer op als een netwerkregisseur? In hoeverre functioneert die overheid (nog) als een regulator, als een aanbieder van diensten? Is er sprake van een verschuiving van meer klassieke beleidsinstrumenten, zoals regelgeving

en financiële prikkels, naar meer communicatieve instrumenten? Bovendien wordt ook de vraag gesteld naar de resultaten die een 'andere' overheid kan bewerkstelligen. Levert een andere aanpak meer op?

Het themanummer wil niet alleen descriptief zijn, maar ook normatief. We stellen ons de vraag: in welke mate moet de overheid een andere rol spelen? En waarom (niet)? Een achterliggende vraag is dan: kunnen en willen wetenschappers zich positioneren ten opzichte van transities? Ten slotte wil het themanummer het leren over de beleidshokjes heen bevorderen. In welke mate zijn er gelijkenissen en verschillen in de rol die de overheid speelt in de verschillende beleidsdomeinen? En wat kunnen we leren uit die verschillende aanpakken? In een context van een sterk verkokerde overheid, kunnen de beleidsrelevante steunpunten op die manier een platform bieden aan zowel onderzoekers als beleidsmakers om te leren van de aanpak in andere beleidsdomeinen.

In de laatste bijdrage brengt Filip De Rynck enkele opvallende vaststellingen samen en gaat hij voornamelijk in op het problematische begrippenkader dat wordt gehanteerd. De manier waarop begrippen zoals transities, systemen en transitiegovernance ingevuld worden, kan immers nogal eens verschillen. Het benoemen van die verschillen en het strakker afbakenen van kernbegrippen kan alvast een eerste stap vooruit zijn. Anders kan het wel eens alleen bij 'verbale vernieuwing' blijven: "als alles wat verandert transitie is, dan is transitie alles en dus niets."